

דף שבועי

בס"ד

פרשת חיי שרה, תשפ"א, מספר 1393

אברהם ודוד - מייסדים וממשיכים פנחס חליווה

דרכה המוסרית לדורות, כפי שנאמר: "כִּי יִדְעֲתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצְוָה אֶת בְּנָיו וְאֶת בְּיָתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בר' יח:ט). דוד מייסד את שושלת המלוכה בעם ישראל. שניהם נמצאים בסוף דרכם הפעלתנית, והם מבקשים להבטיח את מורשתם ודרכם. הדאגה להמשכיות בוערת בקרבם, כפי שתיארו חז"ל:

אברהם אמר.. אם אני עתיד להעמיד בנים ולהכעיסך, מוטב לי ואנכי הולך ערירי. דוד אמר חקרני אל ודע לבבי בחנני ודע סרעפי.⁴

ב. הן התיאור בתורה והן התיאור בהפטרה עוסקים בהכנות לממשיך ופחות במותו של המייסד. אברהם השקיע בהכנת התשתית הראויה ליצחק. הוא העניק מתנות בחייו לבני הפילגשים, והרחיק אותם ואת ישמעאל מיצחק. ההכנות היו טובות דיים, כי יצחק מקבל ירושה שקטה ושלווה. גם מותו וקבורתו של אברהם שקטים ושלווים, בבחינת "יגעת ומצאת תאמין".

דוד לא טרח בהכנת המלוכה לממשיך, ולכן אדוניה לקח יוזמה כבנו הגדול, וניסה להמליך את עצמו. הוא צירף אליו אנשים מתוסכלים וכאלה שחששו ממלוכה אחרת או ממלך אחר. התמונה שמתקבלת היא מרד במייסד וכאוס שלטוני. מדוע דוד לא טרח להכין את השטח לממשיכו כמו אברהם? התשובה נמצאת בפסוקים הראשונים של ההפטרה. דוד מתואר כחלש מפאת מחלה, שאולי גרמה לו לאפטיה לנעשה סביבו. ייתכן גם, שתחושת החטא שעמד נגדו תמיד גרמה לו לראות במרד אבסולוטי, ואולי גם של אדוניה, מימוש חלקי של העונש שתיאר בפניו הנביא: "וְעַתָּה לֹא תִסּוּר חֶרֶב מִבְּיַתְךָ עַד עוֹלָם" (שמו"ב יב:י).⁵ תחושה זו גרמה לחולשה רוחנית שמנעה ממנו לפעול. מכאן המסקנה הראשונה, שהמלכות עלולה להשחית, והיא מהווה הסבר לאפטיה של דוד, שלא כמו

ההפטרה שקבעו חז"ל לפרשתנו לקוחה מתוך הפרק הראשון בספר מלכים. שם מתואר ארמון דוד כמרקחה; המלך חולה וספון בחדרו, ואדוניה, בנו הגדול, ממליך את עצמו, על אף שדוד הבטיח לבת שבע שבנה שלמה ימלוך אחריו. תמונה אחרת עולה מהפרשה: שני בניו של אברהם, יצחק וישמעאל, השונים באופיים ובתרבותם, מתאחדים כדי להעניק לאביהם ימים אחרונים של נחת, וקוברים אותו זקן ושבע ימים. כאן התיאור הוא אידילי ושלו, לעומת הכאוס בבית דוד.

המסר ברור – אברהם שלא רדף שררה ומלכות, אף שזו הגיעה לו בדין לאחר נצחונו על ארבעת המלכים, כפי שאמרו תושבי המקום: "נָשִׂיא אֶל-לֵהִים אֲתָה בְּתוֹכֵנוּ" (בר' כג:ו), סיים את חייו בשלווה זקן ושבע. לאחר נצחונו הצבאי הוא שב לאוהלו ולשגרת חייו כדי להגשים את מטרותיו הדתיות וההומניות.¹

אמנם, דוד לא רדף אחרי המלכות, ולא האיץ את הקץ על מלכותו של שאול, אף שהמלך במקומו בחייו של שאול, אבל נראה שהמלכות פגעה באישיותו הטובה. שיאה של פגיעה זו בלקיחת בת שבע, אשתו של אוריה החיתי, והריגתו במלחמה. לאחר מעידה זו ודברי הביקורת של נתן הנביא, דוד שב בתשובה, ובדברי חז"ל דמותו משמשת מודל תשובה ראשון ומושלם בעולם.²

אך לא רק תוצאותיה הקשות של המלכות עולות מחיבור ההפטרה לפרשה. ישנן נקודות מפגש נוספות שקשורות באברהם ובדוד כמייסדים:

א. שתי הדמויות הם אבות מייסדים של דרך חדשה ונבחרו של א-להים;³ אברהם מייסד את האומה העברית, והוא זה שקבע את

* ד"ר עו"ד פינחס חליווה הוא מנכ"ל-מייסד של המכללה האקדמית אשקלון.

1 ראו: נ' ליבוביץ להפטרה חיי שרה, עיונים בספר בראשית, ירושלים תשי"ט.

2 ראו: בבלי עבודה זרה ד, ע"ב; ה, ע"א: רשב"י: שאם חטא יחיד - אומרים לו: כלך אצל יחיד.

3 ראו: מדרש אגדה (בובר) בראשית פרשת נח, פרק יא.

4 בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת לך לך, פ' מד.

5 ראו: רלב"ג לשמ"ב יב:ז.

אדוניה הוא דמות פזיזה, אנרגטית, כריזמטית שמושכת אליה בעלי אינטרסים, ולכן הוא אינו מתאים להמשיך את דמותו של המייסד. זאת ועוד, הוא בעל מידות שמסכנות את דמותו של המלך בישראל:

א. הוא ניסה להאיץ את הקץ של מלכות אביו בחייו ולא למד מאביו, שאף שקיבל את המלוכה בחייו של שאול לא האיץ ולא דחק את השעה, כפי שמסביר רלב"ג: שאין ראוי לאדם לדחוק את השעה ולמהר את הקץ בדברים העתידים לו... הלא תראה כי דוד לא השתדל להילחם עם בית שאול להביא אליו המלוכה (פירושו לשמו"ב כא:כא).

ב. המשיכה שלו אל אבישג מסמלת חזרה על מעשי אבשלום ששכב עם פילגשי אביו, ולא למד מכך דבר. רצונו באבישג קשור ביומרות שלו להיות מלך. למסקנה זו הגיעו פרשני המקרא מתוך התיאור המפורט, המיותר לכאורה, אודות אבישג. יש קשר בין מרד אדוניה ובין אבישג. האלשיך⁶ סבור שסמיכות הפסוקים מלמדת על כוונותיו של אדוניה. מייד לאחר תיאור תפקידה של אבישג כלפי המלך הזקן נאמר: "וְאֲדֹנִיָּה בֶן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ". כוונותיו כלפיה ממשיכות גם לאחר כישלון המרד. הוא פנה לבת שבע שתשתדל אצל המלך שייתן לו את אבישג לאישה, ולשמע בקשתו כעס שלמה וציווה להמיתו, מדוע? תשובתו הצינית של שלמה לאימו מלמדת מה שנסתר מעיניה: וְלָמָּה אַתְּ שֹׁאֵלֶת אֶת אֲבִישָׁג הַשְּׂנַמִּית לְאֲדֹנִיָּהוּ וְשֹׁאֵלִי לוֹ אֶת הַמְּלוּכָה כִּי הוּא אֶחִי הַגָּדוֹל (מל"א כב:כב). שלמה הבין שבקשתו של אדוניה אינה אלא ניסיון להגשים את חלומו להיות מלך, מה שלא הבינה אימו. למרות שאדוניה ידע שנתן ניבא ששלמה ימלוך, הוא חשב שאם יישא את אבישג הוא משתמש בשרביט המלך, וזו תחילת השררה.⁷ גם פסוק הסיכום: "וְהַמְּמַלְכָה נְכוֹנָה בְּיַד שְׁלֹמֹה" (שם ב:מו) מעיד שרק לאחר הריגתם של אדוניה, שמעי ויואב נכונה מלכותו של שלמה, מכאן שלפני כן מלכותו הייתה תחת איום של השלושה.⁸

לסיכום, המלכות משחיתה, והממשיך של המייסד חייב לחסות בצילו; להיות דמות פחות אנרגטית מדמות המייסד, וכזה שמעמיק ומבסס את מורשת המייסד.

אברהם. למרות חולשתו, דוד אוזר כוחות וממליך את שלמה כחלק מההבטחה לבת שבע, וכחלק בלתי נפרד מדמותו כבעל תשובה. שהרי המלכת שלמה מעידה על יחסו האמיתי לבת שבע, ולא כפי שניתן לחשוב שהיה זה מפגש אהבים בלבד.

ג. זהות הממשיכים במרכז – אצל אברהם מתוארים יצחק וישמעאל כממשיכים פוטנציאליים. ישמעאל ובני הפילגשים מייצגים ניידות ותנועה; הם מתגוררים במקומות שונים ובזה דומים לאברהם שנע ונד בארץ. יצחק מייצג דמות סטטית – יושב אוהלים.

אדוניה ושלמה הם הממשיכים הפוטנציאליים. אדוניה הוא הגדול אבל לשלמה הובטחה המלכות. שתי הדמויות מייצגות מנהיגות חדשה ואולי שונה. דוד פעלתן, איש מלחמות, ואילו שלמה שקט ואיש מנוחה, כפי שמתואר: "הִנֵּה בֶן נוֹלָד לָךְ הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה... וְשָׁלוֹם וְשָׁקֵט אֲתָן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו" (דבה"א כב:ט). דוד ניחן בשתי התכונות כפי שמתואר: "וְהוּא אֲדָמוּנִי עִם יִפְהָ עֵינָיִם וְטוֹב רֵא"י" (שמ"א טז:יב). אדמוני – איש חרב, ויפה עיניים – רגיש, פיוטי והומאני. אדוניה מייצג את הצד האנרגטי של דוד. בחור יפה וכריזמטי שיכול להוביל את העם אלי קרב. שלמה מייצג רק את הצד הרגיש והעדין של דוד. האם דמותו של הממשיך צריכה להיות זהה לדמות המייסד? זהו למעשה העיסוק המרכזי בשני המקורות. אברהם ייסד אמונה ודת חדשה בעולם. ממשיכו חייב להיות פחות אנרגטי ונייד, אך חדור אמונה בהמשך דרכו של המייסד. דוגמה מובהקת לממשיכו של מייסד הוא יהושע, ולא בניו של משה. בחירת ממשיך למשה אינה מסתכמת באיתור מועמד בעל כושר מנהיגות, אלא מנהיג שישמור על הקיים ולא דווקא מי שיפעל לשינויים וחידושים. משה ליכד את העם במדבר, קבע לו חוקים ומערכת משפט, לימד אותם את החוקים והכין אותם לכניסה לארץ. המחליף חייב לחסות בצלו של המייסד, ולא כזה שעלול לראות בעצמו מנהיג חדש. אם היו בניו ממשיכים את דרכו, היו הם עלולים לשנות או להוסיף מתוך הרגשת ביטחון שהם בניו ויורשיו. עוזר נאמן שסמכותו הואצלה לו על ידי המנהיג המייסד לא יעז לשנות זאת, ולכן הדגישו חז"ל שמה שראה באספקלריה מאירה הוא יהושע באספקלריה שאינה מאירה. משה הוא מקור האור ואילו יהושע ניזון מאור השמש כמו הירח. ממשיכו של מייסד צריך להבטיח את המשכה של תורת רבו, ללא כל שינוי או הוספה, כי אחרת תצמח ממנו דת חדשה.

יצחק הוא הדמות הראויה להמשיך את אברהם, כי הוא מתואר כאיש תם יושב אוהלים, שוקד על מורשת אביו. ישמעאל אינו ידוע כבעל מידות טובות; הוא קרוב לתרבות מוצאו ואינו קבוע במקומו כדי לבסס את דרכו של אביו.

6 מל"א א:א.
7 רש"י על ב:כב.
8 רלב"ג על מל"א ב:מו.

דף שבועי

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף